

Innehåll

1. Inledning 7
2. Brottsoffer, brott och etnicitet 11
 - Mediabilden* 12
 - Unga män med invandrabakgrund – brottsriskindikation?* 14
 - Bilder i statistiken: unga gärningspersoner och brottsoffer med invandrabakgrund* 17
 - Etnicitet: Begrepp och kategoriseringar* 19
3. Etnicitet som retorisk resurs i unga mäns brottsofferberättelser 25
 - De unga männen med invandrabakgrund* 25
 - Utvecklingsberättelser 26
 - Inga entydiga offer 27
 - Förändringen 31
 - De unga männen med svensk bakgrund* 40
 - Rånet som plattform för en berättelse om personlig förändring 41
 - Benjamins berättelse om byslagsmål* 53
 - Bråk i skolmiljö 54
 - En ny fritidsaktivitet 56

Elias försiktiga berättelse	61
<i>Ungdomarnas kategoriseringar och förklaringar</i>	69
Kategoriseringar i samtal	70
Övertygande argumentation	71
Ursäkter och rättfärdiganden	72
Andra argumentationsstrategier	73
Argumentationsstrategier i de unga männens berättelser	74

4. Varför polisanmäla och varför inte? 89

Förklaringar 91

Fem motivvokabulärer 91

- (1) Tonårsuppror – förakt för polisen 91
- (2) ”Ta saken i egna händer”/inte tjalla 93
- (3) Polisen som ineffektiv och passiv 97
- (4) Slippa pappersarbete och förhör 98
- (5a) Diskriminerad av polisen på grund av etnicitet: berättelse 1 99
- (5b) Diskriminerad av polisen på grund av etnicitet: berättelse 2 101

En jämförelse med de etniskt svenska unga männen 105

5. Offerskap, etnicitet och manlighet 111

Det känsliga 112

Ett oväntat tema: Utvecklingsberättelser 114

Offeridentitet och genus 114

Etnicitet: en varierande men betydelsefull samtalsresurs 116

Referenser 117

Bilaga: Material, metod och analytiska utgångspunkter 127

Urval och materialinsamling 127

Samtalsintervjuer 129

Analytiska utgångspunkter 130

I. Inledning

Vilken betydelse tillskrivs etnicitet i berättelser om utsatthet för brott? Denna fråga är utgångspunkt för föreliggande bok i vilken unga mäns skildringar av utsatthet för brott av personer med annan etnisk bakgrund än den egna uppmärksammas.

Brottsoffret och dennes situation var under en lång period av ringa intresse för den kriminologiska forskningen. Det var egentligen inte för rån med 1970-talets kvinno- och jämställdhetsrörelse som blickarna på allvar började riktas inte endast mot brottet och brottslingen utan även mot den brottsutsatta individen. Inledningsvis, och allt sedan dess, har kvinnor och barn särskilt uppmärksammats som brottsoffer. ”Det manliga brottsoffret” har i någon utsträckning synliggjorts under de senaste åren men fortfarande är män som offer ett relativt outforskat område.

Även frågan om etniciteters betydelse har varit relativt förbisedd. I viss omfattning har forskare och utredare kopplat samman anmälningsbenägenhet, utsatthet, osv. med frågor som associerar till etnicitet, exempelvis utrikesföddas erfarenheter, men då används etnicitet i allmänhet ofta som en variabel bland andra. Det finns spridda studier av rädsla för att bli utsatt för brott bland unga med invandrarbakgrund (Andreescu 2013). Vidare finns det undersökningar om inställning till

att rapportera brott: av hur unga svenska män med etnisk minoritetsbakgrund som utsatts för brott resonerar kring polisanmälan (Rypi m.fl. 2019) och av asylsökande i Skottland som tvekar om de ska berätta om rasistiskt våld (Kirkwood, McKinlay och McVittie 2013). Andra forskare har studerat etnicitetens betydelse i relation till våld i nära relationer och att få samhälleligt stöd i denna situation (O’Neale och Beckman 2017). Forskare har också visat att omgivningens föreställningar om klandervärdhet beträffande offer och gärningsmän färgas av etnicitet/rasfrågor, vilket också kan få straffrättsliga konsekvenser (Hudson 2013).

I denna bok behandlar vi vardagliga former av brottslighet (misshandel, rån och hot) med utgångspunkt i hur unga män själva berättar. Genom projektet *Betydelsen av etnicitet – unga brottsoffers gestaltningar*¹ har vi kunnat studera hur identiteter och kategoriseringar (a) aktualiseras, (b) markeras och (c) formeras i unga mäns berättelser. Vi har velat uppmärksamma *vad* som sägs, *hur* detta uttrycks, *när* det uttrycks samt i vilka situationer etnicitet implicit eller explicit synliggörs i samtalsintervjuer med ungdomar som blivit utsatta för rån eller misshandel. Utgångspunkten för studien var att vi ville undersöka relationen offer-skap/eticitet där den egna eller andras etniska bakgrund skulle kunna beskrivas som betydelsefull – men inte nödvändigtvis gör det. När vi analyserade materialet upptäckte vi emellertid även andra spår. Ett är maskulinitet som löper som en röd tråd genom berättelserna. Ett tema som visade sig höra samman med framställningar av maskulinitet var hur man ställde sig till polisanmälningar. Ytterligare ett tema handlade om hur de unga män vi intervjuat talade om olika förändringar de genomgått – vi kallar det för utvecklingsberättelser – både i förhållande till att några av dem själva varit vad de beskriver som ”bråkstakar” och andra i förhållande till att de varit invandringsfientliga eller fientliga mot etniska svenskar.

Studien innefattar huvudsakligen unga män, med såväl svensk som annan etnisk bakgrund än svensk, som bor i södra Sverige. Både ungdomar² som har polisanmält det brott de utsatts för och ungdomar

¹ Projektet finansierades av *Brottsoffermyndigheten*.

² Vi använder oss genomgående av begrepp som ”ungdomar” och ”unga män” då flertalet av intervjupersonerna (vid såväl brottstillfälle som intervju) kan placeras inom ålderskategorin 15–24 år, dvs. vad som inom internationell rätt och statistik brukar definieras som ”ungdom” (t ex Förenta nationernas, FN:s, definition).

som inte gjort någon polisanmälan ingår i studien. Burcar lyckades via Malmö tingsrätt få kontakt med vad hon antog var etniskt svenska ungdomar som utsatts för brott av personer med invandrabakgrund (med den enkla metoden att leta på efternamn). Burcar fann även kontrastkategorin – ungdomar med invandrabakgrund som utsatts för brott av ungdomar med svensk bakgrund men på grund av bland annat adressändringar sedan domen fallit gick de inte att kontakta. Sökprocessen drog ut på tiden och så småningom tillfrågades Anna Rypi, som tidigare skrivit om brottsoffer (Ryding 2005), om hon kunde hjälpa oss att finna ungdomar med invandrabakgrund som utsatts för brott av svenska ungdomar. (Se bilaga.)

Materialinsamlingen var inte helt enkel (Rypi m.fl 2018 och Åkerström och Burcar 2021) så intervjuerna är inte så många: 10 svenska och sju unga män med invandrabakgrund. Våra intervjuer är inte helt färska men som bland annat en av sociologins moderna klassiker, Howard Becker, påpekat i *Writing for Social Scientist*, vilken utkommit i flera upplagor (den senaste 2020) finns det alltid fortsatta analytiska spår att utvinna i empiriska material. Trots att materialet alltså inte är så omfattande och inte helt dagsfärskt uppfattar vi det som unikt och viktigt. Det synliggör det mångfacetterade i offernarrativ och de inte alls enkla sambanden mellan etnicitet och utsatthet. Det material som har samlats in har studerats och analyserats utifrån en explorativ, etnometodologisk ansats. Detta innebär att stor vikt har lagts vid en öppen och undersökande inställning till de unga brottsoffrens egna kategoriseringar, förklaringar och identitetstillskrivningar.

Vi uppfattar det som viktigt och intressant att studera inte enbart hur ungdomarna beskriver sig själva – utan också hur *andra* individer eller instanser skildras. Beskrivningen av andra kan ibland ses som en reflexiv framställning av berättaren själv (jfr. Baker 2004); en person som definierar sig som ”svensk” kan genom att exempelvis tala om hurdana ”invandrare” är samtidigt ge en bild av hur han själv, som ”svensk”, *inte* är. Språket är alltså centralt och ses inte som neutralt speglande verkligheten, utan som en retorisk och meningsskapande handling i sig. När en beteckning som till exempel ”svensk” används i ett samtal är det inte enbart en beskrivning utan benämningen åstadkommer även en social kategorisering. Det innebär att forskaren inte bara reflekterar över *vad* som sägs, utan även över *hur* detta sägs i sin analys (Gubrium och Holstein 1997, s.105). Kategorier (som till exempel ”svensk”) kan vara

mer eller mindre kreativa och strategiskt utvalda, beroende på talarens intresse för tillfället. (Gubrium och Holstein 1997, s. 50). Istället för att inte enbart undersöka den sociala verkligheten ”där ute” kan vi studera hur den *blir* till meningsfull och mellanmännisklig verklighet via språkliga interaktioner.

Genom att undersöka hur individer som utsatts för brott av en person med annan etnisk bakgrund än den egna talar om sina upplevelser kan vi därför få en inblick i betydelsen av etnicitet. Kanske är den inte alls viktig? Görs etnicitet över huvud taget relevant i brottsoffrens berättelser? I så fall: på vilka sätt och i vilka sammanhang?

Etnicitet inbegriper inte någonting essentiellt och dess innebörd är inte entydig. Det är inte heller nödvändigtvis närvarande som någonting väsentligt. *Om* etnicitet uppmärksammas är betydelsen inte heller given. Hur kategoriseras gärningspersonerna, brottsoffren själva och andra involverade aktörer? Vi diskuterar därför särskilt på vilka sätt och i vilka situationer etnicitet återberättas eller uttrycks, implicit eller explicit, i samtalsintervjuerna. Finns det några kvalitativa skillnader och likheter mellan beskrivningarna? Vi fann att intervjuerna initierade vitt skilda berättelser; etnicitet kan tillskrivas mycket olika betydelse i samtal med unga brottsutsatta.

Dessa olikartade berättelser om offererfarenheter lyfts därför fram i syfte att exemplifiera komplexiteten i tal om brott och etnicitet. Likaså diskuteras användningen av olika argumentationsstrategier i de intervjuade männens berättelser, hur etnicitet kan användas som en retorisk resurs både i utvecklingberättelser och i resonemang kring frågor om att polisanmäla brott. Vissa hade anmält, andra inte. I bägge fall anstränger sig de intervjuade att förklara varför.